

Izvirni znanstveni članek (1.01)

Bogoslovni vestnik 78 (2018) 1,147—157

UDK: 342.7(497.4)

Besedilo prejeto: 11/2017; sprejeto: 11/2017

Jernej Letnar Čerňič

Človekovo dostojanstvo kot temelj vladavine prava v slovenski družbi

Povzetek: Človekovo dostojanstvo je temeljna vrednota demokratične in pravne države, brez nje se vladavina prava ne more vzpostaviti in polno zaživeti. Vladavina prava omejuje samovoljo državne oblasti in močnih interesnih skupin tako, da varuje človekovo dostojanstvo vsakega posameznika in družbe kot celote. Človekovo dostojanstvo ni odvisno od posameznikove svetovnonazorske opredelitve, temveč mu pripada iz samega dejstva, da je človek. Tako je neposredno povezano s človeškim življenjem in s pravico do življenja ter z njenim uresničevanjem. Vladavina prava je brezpogojno povezana s človekovim dostojanstvom, saj ureja delovanje demokratične in pravne države. Naš prispevek tako obravnava človekovo dostojanstvo kot temelj za delovanje vladavine prava. V prvem delu opredeljuje in analiza človekovo dostojanstvo kot temelj vladavine prava. Drugi del nato predstavlja in analizira sodno prakso slovenskega Ustavnega sodišča. Tretji del pa daje nekaj predlogov za njeno konkretizacijo v slovenski družbi. Človekovo dostojanstvo pomeni temelj vladavine prava, ki ga mora vsakokratna družba vedno znova uresničevati in varovati.

Ključne besede: človekovo dostojanstvo, človekove pravice, slovenska družba, vladavina prava

Abstract: **Human Dignity as the Foundation of the Rule of Law in the Slovenian Society**

Human dignity is a fundamental value of a democratic and the rule-of-law state, without which the rule of law cannot be established and fully exercised. The rule of law restricts the arbitrariness of state power and strong interest groups by protecting the dignity of the individual and society as a whole. Human dignity is not conditioned by the worldview of an individual, but belongs to him from the mere fact that he is a human being. It is thus directly linked to human life and the right to life and its realization. The rule of law is unconditionally linked to human dignity, since it regulates the functioning of a democratic and the rule-of-law state. The present contribution therefore addresses human dignity as the basis for the functioning of the rule of law. In the first part, human dignity is defined and analyzed as a cornerstone of the rule of law. The second part then presents and analyzes the case law of the Constitutional Court of Slovenia. The third part gives some suggestions for its concretization and improvement in the

Slovenian society. Human dignity is the cornerstone of the rule of law, which every society must implement and protect in every way possible.

Key words: human dignity, human rights, Slovenian society, the rule of law

1. Uvod

Režiserka Hana Slak v svojem filmu *Rudar* s pomočjo izjemne igralske ekipe subtilno pripoveduje življenjsko zgodbo Mehmedalija Alića, ki je ubežal genocidu v Srebrenici, kjer sta bila umorjena njegova brata, da je nato čez nekaj let odkril kraj slovenskega genocida v Barbarinem rovu v Hudi jami v Rečiči pri Laškem. Odkriva zgodbo poteptanega človekovega dostojanstva navadnih ljudi: v jamskih rovih in jaških so doživeli nepojmljivo smrt, ki še vedno preganja Slovence sedanje generacije. Hkrati izpostavlja izjemnost vrednote človekovega dostojanstva, ki ga slovenska družba razume preveč samoumevno ali celo kot nepotrebno in preveč poudarjeno vrednoto, brez preteklega spomina in prihodnje vizije. Alićeva življenjska zgodba odpira vprašanje o naravi človekovega dostojanstva.

Človekovo dostojanstvo je temeljna vrednota demokratične in pravne države, brez nje se vladavina prava ne mora vzpostaviti in polno zaživeti. Svobodna demokratična družba temelji na spoštovanju, varovanju in uresničevanju človekovega dostojanstva. Namen vladavine prava je, da omejuje samovoljo državne oblasti in močnih interesnih skupin tako, da varuje človekovo dostojanstvo vsakega posameznika in družbe kot celote. Človekovo dostojanstvo ni odvisno od posameznikove svetovnonazorske opredelitve, temveč mu pripada iz samega dejstva, da je človek. Tako je neposredno povezano s človeškim življenjem in s pravico do življenja ter z njenim uresničevanjem. Vladavina prava je brezpogojno povezana s človekovim dostojanstvom, saj ureja delovanje demokratične in pravne države. Takšna država pa zagotovo ni le neka abstraktna oblika, saj jo vsak dan sestavljajo in napolnjujejo ljudje. Vladavine prava in vrednot človekovega dostojanstva ni brez ljudi, kakor tudi ni države. Zato je človekovo dostojanstvo prvi pogoj za delovanje svobodne in demokratične družbe. Dostojanstvo je njeno srce.

Vladavina prava kot varstvo pred samovoljo in čezmerno močjo državne oblasti je bila ena od najbolj privlačnih »artiklov«, ki so jih zahodne liberalne demokracije začele ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja »izvažati« v države Srednje in Vzhodne Evrope (Letnar Černič 2017). A države se, z redkimi izjemami, dobrih petindvajset let po demokratizaciji še vedno soočajo z izzivi, kako uresničevati vladavino prava in človekovo dostojanstvo v vsakodnevnem zasebnem in javnem življenju. Od starih sil in starih praks je še vedno odvisno uresničevanje vladavine prava. Slovenska družba in država pri tem nista nikakršna izjema, temveč šolski primer neuspele tranzicije prehoda iz totalitarnega v demokratični sistem, ki temelji na človekovem dostojanstvu kot bistveno pomembnem kamnu za vladavino pravo. Tuji svetovalci so v začetku devetdesetih let pozabili na neko malenkost: ljudi, ki sestavljajo pravno državo, je nemogoče čez noč privaditi oziroma izobraziti za vrednote vladavine prava, saj so za kaj takšnega potrebne vsaj tri menjave generacij, če ne več.

Naš prispevek tako obravnava človekovo dostojanstvo kot temelj za delovanje vladavine prava. V prvem delu opredeljuje in analizira človekovo dostojanstvo kot temelj vladavine prava v svobodni demokratični družbi. Drugi del nato predstavlja in analizira sodno prakso slovenskega Ustavnega sodišča glede človekovega dostojanstva. Tretji del pa v sklepu daje nekaj predlogov za njegovo konkretizacijo in boljše uresničevanje v slovenski družbi. Človekovo dostojanstvo pomeni temelj vladavine prava, ki ga mora vsakokratna družba vedno znova uresničevati in varovati.

2. Opredelitev človekovega dostojanstva kot temelja vladavine prava

Človekovo dostojanstvo je neodtujljiva vrednota, ki pripada vsakemu posamezniku in družbi kot celoti. To je minimalni skupni imenovalec varovanja človečnosti v vsakokratni družbi. Zato pomeni temelj vladavine prava kot del vsakokratnega pravnega reda. Ima individualno in kolektivno pravno naravo. Kršenje človekovega dostojanstva enemu posamezniku čutijo vsi posamezniki, pa tudi družba kot celota, zato morajo posamezniki uresničevati ne le svoje lastno človekovo dostojanstvo, temveč tudi dostojanstvo drugih ljudi. Kršenje človekovega dostojanstva ene osebe lahko poseže v človekovo dostojanstvo vseh ljudi (Odbor OZN za človekove pravice 2002, tč. 7.4). Čeprav opredelitve človekovega dostojanstva težko iščemo v domačih in mednarodnih pravnih dokumentih (Rao 2013), ga je slovensko Ustavno sodišče v odločbi o Titovi cesti opredelilo z naslednjimi besedami:

»Po vsebini gre pri človekovem dostojanstvu za predpostavko, da ima vsak človek enako in absolutno notranjo vrednost, ki mu pripada prav zato, ker je človek. Spoštovanje človekovega dostojanstva zato pomeni varstvo osebne vrednote posameznika pred neupravičenimi posegi in zahtevami države in družbe.« (US RS 2011a, tč. 8)

Posameznik se človekovemu dostojanstvu ne more odreči, saj bi tako posegal v človekovo dostojanstvo vseh preostalih ljudi, ki živijo v neki družbi. Človekovo dostojanstvo je neodvisno od političnih in ideoloških preferenc posameznika. Sodnik Zobec je v svojem pritrtilnem ločenem mnenju v zadevi Titova cesta zapisal naslednje:

»Ne glede na to, ali je sam osebno, na svoji koži izkusil, kaj pomeni biti nadziran, politično preganjan, zaprt zaradi drugačnega prepričanja, svetovnonazorskih stališč, barve kože /... /, in tudi ne glede na to, ali je sploh pripadal družbeni skupini, ki ji je totalitarni režim kratil človeško dostojanstvo.« (US RS 2011b, tč. 5)

Človekovo dostojanstvo je ožji del osebnega dostojanstva, ki se mu posameznik lahko odpove. To je najmanjši skupni imenovalec temeljnih vrednot v demokratični pravni državi.

Človekovo dostojanstvo sestoji iz telesne in iz duhovne integritete. Pri tem je neposredno povezano z varstvom človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki ga konkretizirajo (Šturm 2002, 362). V vseh treh oblikah ne pripada samo enemu posamezniku, saj sodi med temeljne kolektivne dobrine vsakokratne družbe. Juhant piše:

»krščansko stališče je /... /, da je treba še posebej zaščititi slabotnega, nemočnega in prizadetega. Seveda pa je to odvisno od tega, ali smo kristjani sposobni alternativnega delovanja v sodobnem svetu. V etiki pa izrecno ne gre brez kreposti, se pravi brez praktične podlage, ki omogoča življenje. Krščansko stališče torej podpira življenje za vsako ceno, v vseh pogledih, vedno in povsod.« (2004, 456–457)

McCrudden pravi, da je

»mogoče zaznati osnovno najmanjšo vsebino pomena človekovega dostojanstva: da ima vsak človek notranjo vrednost, ki jo je treba spoštovati, da nekatere oblike ravnanja nasprotujejo spoštovanju te resnične vrednosti in da država obstaja zaradi posameznika, in ne obratno« (2008, 686).

Clapham pa zagovarja prepričanje, da je človekovo dostojanstvo sestavljeno iz štirih delov:

»1. prepoved vseh vrst nečloveškega ravnanja, ponižanja ali razgradnje s strani ene osebe nad drugo; 2. zagotovitev možnosti za individualno izbiro in pogojev za »uresničenje vsakega posameznika«, avtonomijo ali samouresničevanje; 3. priznanje, da je lahko varstvo skupinske identitete in kulture bistvenega pomena za zaščito osebnega dostojanstva; 4. ustvarjanje potrebnih pogojev za vsakega posameznika, da so njegove osnovne potrebe izpolnjene.« (2006, 214)

Človekovo dostojanstvo ima pomembno vlogo pri vladavini prava. Pojem pravne države vključuje to, kako družba nadaljuje pravo in deluje na njegovi podlagi in po njem. Pravo pa primarno obstaja zgolj zato, da uresničuje človekovo dostojanstvo. Resnično spoštovanje pravne države je eden od ključnih pogojev za delovanje svobodne in demokratične družbe, saj omogoča in zagotavlja izmenjavo različnih mnenj in stališč. Njegove normativne zaščite se kažejo v določbi o civilno-političnih in družbenoekonomskih pravicah. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin v preambuli določa: »države so obvezane, da kot vlade evropskih držav, ki jih navdihuje ista miselnost in ki imajo skupno dediščino idealov in političnega izročila o spoštovanju svobode in vladavine prava, storijo prve korake k skupnemu uveljavljanju nekaterih pravic.« Ob tem je Beneška komisija zapisala, da so

»pravna država in človekove pravice med seboj povezane. /.../ Pravna država bi bila le prazna lupina brez dovoljenja za dostop do človekovih pravic.

/.../ Varstvo in spodbujanje človekovih pravic se uresničujeta le s spoštovanjem za pravno državo: močna ureditev pravne države je bistvena za zaščito človekovih pravic. Poleg tega pravna država in več človekovih pravic (denimo kot pošteno sojenje in svoboda izražanja) se prekrivajo.« (2016, tč. 31)

Beneška komisija nadalje navaja naslednje elemente pravne države:

»1. zakonitost, vključno s preglednim, odgovornim in demokratičnim postopkom za sprejetje zakona; 2. pravna varnost; 3. prepoved arbitrarnosti; 4. dostop do sodnega varstva pred neodvisna in nepristranska sodišča, vključno s sodnim pregonom upravnih aktov; 5. spoštovanje človekovih pravic; 6. nediskriminacija in enakost pred zakonom.«

Vladavina prava je zato varstvo pred kakršnokoli samovoljo državne oblasti, ki želi zaobiti pravo in odločati zgolj na podlagi moči.

Človekovo dostojanstvo pomeni temelj za delovanje vladavine prava. Šturm je zapisal, da je

»izhodišče za temeljno ureditev svobodne demokratične družbe /... / pojmovanje, da ima človek lastno vrednost in da sta svoboda in enakost trajni temeljni vrednoti državne enotnosti. Zato je temeljna ustavna ureditev tista, ki je povezana z vrednotami. Je nasprotje totalitarne države, ki kot izključno oblast monopolne politične elite odklanja človekovo dostojanstvo, njegove osebne pravice, varnost, svobodo in enakost.« (2016, 362)

Človekovo dostojanstvo je sestavljeno iz telesne in iz duhovne integritete. Prvi del človekovega dostojanstva sestavlja telesna integriteta, ki od države in zasebnih subjektov zahteva, da brezpogojno varujejo človekovo življenje in telo. Sem sodijo pravico do življenja, prepoved mučenja, nečloveškega in ponižujočega ravnanja ter kaznovanja, prepoved suženjstva in prisilnega dela ter pravica do svobode. Istočasno sem sodijo tudi nekatere socialne in ekonomske človekove pravice, kakor so pravica do hrane, vode, dostojnega bivanja, izobraževanja in zdravstvenega varstva, ki so prvi pogoj, da človek vsak dan uresničuje svoje človekovo dostojanstvo in varuje človekovo dostojanstvo drugih. Telesna integriteta je absolutni del človekovega dostojanstva, ki ga ni mogoče omejiti z drugimi pravicami ali izjemami javnega reda. Telesna integriteta kot del človekovega dostojanstva človeku zagotavlja ustrezne možnosti, da se lahko po svoji lasti volji uresničuje v življenju. Države imajo negativno in pozitivno obveznost, da skrbijo za njegovo spoštovanje, varovanje in uresničevanje. Človekovo dostojanstvo, ki varuje telesno integriteto, pomeni njegov ožji del, kamor država ali zasebni subjekti pod nobenim pogojem ne morejo poseči. Telesna integriteta je torej jedro človekovega dostojanstva. Drugi del človekovega dostojanstva zadeva duhovno in duševno integriteto posameznika; ta integriteta varuje svobodo posameznikov, da se svobodno zbirajo,

združujejo, povedo tisto, kar mislijo, in svobodno uresničujejo svojo veroizpoved, s tem pa se uresničujejo vrednote pluralizma, strpnosti in širokosrčnosti. Te vrednote spodbujajo javno debato v demokratični družbi. Duhovna integriteta posameznika lahko doživi izjeme, saj je vanjo dopustno posegati na podlagi načela sorazmernosti. Vključuje predvsem relativne človekove pravice, ki jih izjemoma lahko omejujemo na podlagi nujne družbene potrebe. Duhovna integriteta varuje možnost vsakogar, da zaživi s polno močjo.

3. Človekovo dostojanstvo v slovenski ustavnopravni praksi

Ustava Republike Slovenije je poleg Temeljne ustavne listine najvišji pravni vir, ki v slovenskem ustavnem redu varuje človekovo dostojanstvo (Letnar Černič 2011). Vrednota človekovega dostojanstva izhaja iz 1. člena slovenske ustave, ki določa, da je »Slovenija demokratična republika«. Ustavno besedilo ne daje opredelitve človekovega dostojanstva, saj v 20. členu varuje človekovo osebnost in dostojanstvo v kazenskih postopkih, pri tem pa v 34. členu varuje le osebno dostojanstvo in varnost. V dosedanji ustavnosodni praksi lahko najdemo le odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije, ki neposredno velja za varovanje človekovega dostojanstva. Ustavno sodišče je 3. oktobra 2011 objavilo poglobljeno odločbo, utemeljeno na človeških vrednotah, s katero je odpravilo 2. člen Odloka o določitvi in spremembi imen in umeščenosti cest in ulic na območju Mestne občine Ljubljana (MOL 2010). Odpravljeni odlok je v 2. členu določal, da se v Ljubljani del obstoječe Štajerske ceste in del na novo projektirane ceste poimenuje Titova cesta. Ustavno sodišče je v odločitvi zapisalo:

»Človekovo dostojanstvo je tudi v središču ustavnega reda Republike Slovenije. Njegov etični in ustavnopravni pomen izhaja že iz TUL, ki ni samo ustavnopravni temelj slovenske državnosti, temveč so v njej začrtana nekatera načela, ki izražajo temeljno (ustavno)pravno kakovost nove samostojne in neodvisne države. V svoji preambuli je TUL najprej razglasila dejstvo, da SFRJ ni delovala kot pravno urejena država in da so se v njej hudo kršile človekove pravice, nato pa je kot nasprotje temu v III. razdelku poudarila, da bo Republika Slovenija zagotavljala varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na njenem ozemlju, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z Ustavo in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami. Ta nova ustavnopravna kakovost nove države je še bolj jasno izražena v Deklaraciji o neodvisnosti (Uradni list RS, št. 1/91), ki je bila sprejeta hkrati s TUL (25. junija 1991) in v kateri je takratna Skupščina Republike Slovenije poudarila zavezanost Slovenije k spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter njeno usmerjenost k vstopu v mednarodne organizacije, ki temeljijo na spoštovanju človekovega dostojanstva in ki v svojih aktih določajo temeljne mednarodnopravne standarde varstva človekovih pravic. S sprejetjem teh osamosvoji-

tvenih dokumentov torej ni prišlo samo do prekinitve državnopravne povezave med Republiko Slovenijo in SFRJ, temveč je šlo za prelom s temeljnim vrednostnim konceptom ustavne ureditve.« (tč. 8)

Ustavno sodišče je odločilo, da lahko poimenovanja ulic, cest, trgov in mest »prispevajo tudi k širjenju in krepitvi določenih stališč, idej in vrednot« (tč. 13). Ustavno sodišče je zato odpravljeno odlok razumelo »kot priznanje nekdanjemu nedemokratičnemu režimu« (tč. 15), ki ne sodi v svobodno demokratično družbo. Simboli imajo v življenju vsakokratne države pomembno vlogo (Letnar Čerňič 2011). Ustavno sodišče je zato še dodalo, da »takšno novo poimenovanje v današnjem prostoru in času nima več svojega mesta, ker je v nasprotju z načelom spoštovanja človekovega dostojanstva« (tč. 18). Ustavno sodišče je človekovo dostojanstvo opredelilo kot odprt pravni pojem, ki ga napolnjujejo tako etične, pravne, verske in zgodovinske kakor tudi civilizacijske vsebine (tč. 11). Človekovo dostojanstvo vsak dan kujejo ljudje v zasebnem in v javnem življenju. Zato je »vladavina človekovega dostojanstva«, kakor jo je poimenoval ustavni sodnik Zobec (US RS 2011b), predvsem vladavina ljudi, ki človekovo dostojanstvo vsak dan napolnjujemo z vrednotami in načeli. Ustavno sodišče se je resda v 16. odstavku opredelilo le do obveznosti spoštovanja posameznikovega človekovega dostojanstva, ki vanj države ne smejo posegati. V tej luči je odločilo, da

»morajo »žrtvam vseh totalitarizmov /... / oblastni organi na vseh ravneh izkazovati /... / vsaj pasivno spoštovanje z opustitvijo ravnanj, ki so nezdržljiva s temeljnimi ustavnimi vrednotami in za katera je mogoče vnaprej predvidevati in pričakovati, da bodo povzročila novo prizadetost« (US RS 2011a, tč. 16).

Ustavno sodišče je državne obveznosti glede uresničevanja človekovega dostojanstva omejilo le na obveznost spoštovanja, torej le na negativno obveznost. A ustavni sodniki bi lahko v skladu z mednarodnim pravom človekovih pravic šli še dlje in bi določili pozitivne državne obveznosti. Ustavno sodišče bi tako lahko zapisalo, da ima država še pozitivni obveznosti varovanja in uresničevanja človekovega dostojanstva, to pa bi v konkretnem primeru pomenilo odstranitev totalitarnih simbolov iz javnega prostora, podobno kakor so storile oblasti v Latviji in v Litvi. Istočasno bi lahko Ustavno sodišče natančno določilo državno obveznost uresničevanja človekovega dostojanstva tako, da bi državi naložilo vzpostavitev javne službe za institucionalno in finančno podlago za delovanje državnih institucij, ki se ukvarjajo s polpreteklo zgodovino.

A do odločbe Ustavnega sodišča ne smemo biti preveč kritični, saj vendarle izraža neki določen napredek pri razumevanju človekovega dostojanstva v slovenski državi. Takšna odločba v slovenski družbi ni bila samoumevna, saj želijo različne interesne skupine prilagoditi pojem človekovega dostojanstva svojim interesom. Soglasna odločitev ustavnih sodnikov je zahtevala pogum, saj so odločitvi sledili pričakovani napadi na institucijo ustavnega sodišča in tudi na posamezne sodnike (Hribar 2017). Čeprav se le ena odločitev Ustavnega sodišča neposredno sklicuje

na vrednoto človekovega dostojanstva, pa iz nje izhajajo pravzaprav vse, saj se lahko prav vsak posameznik v slovenski družbi poistoveti z vrednoto človekovega dostojanstva, spoštovanja in sočutja do soljudi. Odločba U-I-109/10 je tako utemeljila vladavino prava v demokratični in pravni državi na vrednoti človekovega dostojanstva, s tem pa je dala pomemben prispevek v prehodu iz totalitarnega v avtorski režim. Če sledimo besedam pokojnega akademika Trontlja: pripomogla je k »iskanju izgubljenega sočutja«, ki je temelj za spoštovanje, varovanje in uresničevanja človekovega dostojanstva. Njegova konkretizacija v slovenski družbi pa je odvisna predvsem od ljudi, ki v njej vsak dan živijo.

4. Predlogi za konkretizacijo človekovega dostojanstva v slovenski družbi

Človekovo dostojanstvo se v slovenski družbi vse pre pogosto uresničuje neenako, selektivno in neučinkovito (Letnar Černič 2013). Varuje se v skladu z zasebnimi, ne toliko ideološkimi kakor finančno-pragmatičnimi in egoističnimi interesi različnih posameznikov in skupin (ESČP 2017). Pravna narava človekovega dostojanstva je na teoretični ravni prav nasprotna, saj to dostojanstvo ni odvisno od različnih ideoloških stališč ali mnenj. A slovenska praksa vsak dan posega v vrednoto človekovega dostojanstva. Na eni strani nobena od treh vej oblasti v slovenski pravni državi ne deluje najbolje, na drugi strani se še vedno soočamo s pomanjkljivo ureditvijo, s človeško in institucionalno podhranjenostjo države pri obravnavanju žrtev totalitarnih hudodelstev in sistematičnih kršitev človekovih pravic in z nepreganjanjem njihovih storilcev (Letnar Černič 2016a); s tem se nenehno tepta človekovo dostojanstvo ne le žrtev, temveč vseh, ki živimo v slovenski družbi. Sedanje razmere v slovenski družbi kažejo na popolno nerazumevanje načela delitve oblasti, saj se dogaja enotnost izvršilne in zakonodajne veje oblasti. Zakonodajna veja tudi voli sodnike rednih sodišč in ustavnega sodišča. Ljubo Sirc je v posvetilu dela *Dolgo življenje po smrtni obsodbi* zapisal, da je njegovo življenje opomin

»vsem novim rodovom, da ne bo spet trpljenja in groze zaradi morda idealističnih poskusov uvesti popolnost na tem svetu, kar moramo spoznati za nemogoče, ne samo po treznem znanstvenem premisleku, temveč sedaj tudi že po ponosrečenih preizkusih« (2010, 8).

Kako konkretizirati uresničevanje človekovega dostojanstva kot temelja za delovanje vladavine prava v slovenski družbi, da se ne bodo več dogajali novi avtorski in totalitarni režimi? Ali je človekovo dostojanstvo ponotranjeno v slovenski družbi? Ali je vladavina prava sredstvo za omejevanje arbitrarne moči različnih interesnih skupin?

Slovenska država lahko izboljša varovanje človekovega dostojanstva predvsem s spremembo politike uresničevanja in varovanja človekovih pravic in svoboščin. Države nosijo na področju človekovih pravic tripartitno obveznost za njihovo varovanje: prvič, obveznost spoštovanja človekovih pravic, to pomeni, ne se vmeša-

vati v posameznikovo uresničevanje človekovih pravic; drugič, obveznost varovanja človekovih pravic, ki državi nalaga aktivno vlogo pri njihovem uresničevanju, saj mora sprejeti ustrezne ukrepe in zagotoviti, da tudi zasebni subjekti varujejo človekove pravice; in tretjič, obveznost uresničevanja človekovih pravic, ki od države zahteva, da sprejema splošne ukrepe in nameni finančna sredstva za preprečevanje podobnih kršitev v prihodnosti. (Čerňič 2011) Slovenska država mora zagotoviti, da bo v polni meri spoštovala človekove pravice: državni in javni organi ne smejo dejavno posegati v posameznikove pravice in svoboščine. Istočasno si mora skrbneje in odločneje prizadevati za varovanje človekovih pravic v zasebnih razmerjih, v katere državni in javni organi niso neposredno vpleteni. Enako si mora država prizadevati, da bo čim več finančnih sredstev namenila za sprejetje splošnih ukrepov za uresničevanje človekovega dostojanstva. Le tako bodo posamezniki v slovenski družbi imeli polno moč, da naredijo kar največ iz svojega življenja. Enako si morajo vsi posamezniki v slovenski družbi in predvsem nosilci javnih funkcij prizadevati, da ponotranjijo temeljno vrednoto človekovega dostojanstva kot podlago za dobro delovanje svobodne demokratične in pravne države.

5. Sklep

Človekovo dostojanstvo je za demokratično družbo in pravno državo, kakor je voda za ljudi. Slovenska družba se zato sooča predvsem s temeljno težavo, da bistvena ustavna načela, vključno s človekovim dostojanstvom, instituti in pravice v slovenski družbi še vedno niso ponotranjeni. Človekovo dostojanstvo se še vedno ne razume in ne razlaga kot kolektivna vrednota, temveč bolj kot individualna vrednota, s katero razpolaga vsak sam glede na svoja lastna svetovnonazorska stališča. V državah Srednje in Vzhodne Evrope tako še vedno ostaja eden od ključnih izzivov, kako uresničevanje vladavine prava, kakor pravi Martin Krygier, spremeniti v »avstralsko limonadno televizijsko nadaljevanko«. Kako vzpostaviti institucije demokratične in pravne države, ki bodo pri svojem delu spoštovale, varovale in uresničevale človekovo dostojanstvo? Morda je vladavina prava v slovenski družbi res bolj mit kakor resničnost (Letnar Čerňič 2016b), saj jo različne interesne skupine v slovenski družbi še vedno uresničujejo le v skladu s svojimi finančnimi interesi. Institucije niso samostojne, temveč odvisne od ljudi, ki jih v tem trenutku zasedajo. Zato se morajo nosilci javnih funkcij prizadevati, da varstvo vladavine prava in človekovo dostojanstvo podredijo skupnim interesom.

Človekovo dostojanstvo postavlja temelje za uresničevanje vladavine prava v svobodni demokratični državi. Od tega dostojanstva je odvisna vsakokratna individualna telesna in intelektualna integriteta tako posameznika kakor celotne družbe. Njegova kolektivna pravna narava zahteva, da ga vsak posameznik spoštuje, uresničuje in varuje v vsakodnevnem javnem in zasebnem življenju, še posebno pa tisti posamezniki, ki delujejo v javni upravi in zasedajo javne funkcije. Uresničevanje človekovega dostojanstva ni odvisno od ideološke oziroma svetovnonazorske strani, ki ji posameznik pripada. Vsakdo mora varovati

človekovo dostojanstvo posameznikov, ki so morda na nasprotni strani javnega prostora oziroma ki imajo nasprotna svetovnonazorska stališča. Vladavina prava zahteva, da se človekovemu dostojanstvu podeli osrednje mesto na vseh ravneh izobraževanja, saj bo le tako posameznik lahko ponotrnil njegovo bistvo in pomen. Človekovo dostojanstvo lahko prepreči nastanek »lokalnih pogojev«, kakor jih utemeljuje Snyder, ki bi lahko znova omogočili storitev hudodelstev in kršitev človekovih pravic (2016). Tako omejuje samovoljo pri spoštovanju, varovanju in uresničevanju vladavine prava in človekovih pravic, ki si jo pogosto privoščijo vsakokratne elite. Vsakodnevno uresničevanje človekovega dostojanstva je zato brezpogojno nujno za vsakodnevno delovanje slovenske pravne in demokratične države in slovenske družbe. Njegovo uresničevanje pa je odvisno od ljudi, ki vsak dan hodijo po ulicah slovenskih mest in vasi. Slovenska družba brez doslednega uresničevanja ne more srednjeročno preživeti niti se razviti v bolj demokratično in bolj pravno državo.

Kratice

- ESČP** – Evropsko sodišče za človekove pravice.
MOL – Mestna občina Ljubljana.
OZN – Organizacija združenih narodov.
SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija.
tč. – točka, odstavek.
TUL – Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (25. junij 1991).
US RS – Ustavno sodišče Republike Slovenije.

Reference

Viri

Beneška komisija (European Commission for Democracy through Law – Venice Commission). 2016. *Rule of Law Checklist*. Bruselj: Council of Europe.

Evropsko sodišče za človekove pravice. 2017. Kebe in ostali proti Ukrajini, št. 12552/12, 12. januar.

Mestna občina Ljubljana. 2010. Odlok o določitvi in spremembi imen in umeščenosti cest in ulic na območju Mestne občine Ljubljana, U-I-109/10.

Odbor Organizacije združenih narodov za človekove pravice. 2002. Manuel Wackenheim proti Franciji, št. 854/1999, U.N. Doc. CCPR/C/75/D/854/1999.

Ustavno sodišče Republike Slovenije. 2011a. U-I-109/10-17, 3. oktober.

---. 2011b. U-I-109/10-17, pritrnilo ločeno mnenje sodnikov Zobca in Mozetiča, 3. oktober.

Literatura

Clapham, Andrew. 2006. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press.

Hribar, Tine, ur. 2017. *Prenova Evrope: Prispevki za slovenski nacionalni program II*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Juhant, Janez. 2004. Etična presoja človekovega dostojanstva. *Bogoslovni vestnik* 64, št. 3:445–458.

Letnar Černič, Jernej. 2017. Mit o vladavini prava. IUS-INFO, 13. januar. <https://www.insolvinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?Id=186773> (pridobljeno 5. 11. 2017).

- . 2016a. Od Barbarinega rova do rudnika Pečovnik. IUS-INFO, 4. november. <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=181654> (pridobljeno 5. 11. 2017).
- . 2016b. Zaton človekovih pravic? *Dignitas – slovenska revija za človekove pravice* 71/72:5–7.
- . 2013. Vizija učinkovitega varovanja človekovih pravic v slovenski družbi. V: *Evropska Slovenija*, 52–76. Ur. Matej Avbelj, Gašper Dovžan, Jernej Letnar Čerňič in Miha Movrin. Ljubljana: Inštitut Nove revije, Inštitut Karantanija.
- . 2011. V iskanju človekovega dostojanstva. IUS-INFO, 7. oktober. <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=73196> (pridobljeno 5. 11. 2017).
- McCrudden, Christopher.** 2008. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law* 19, št. 4:655–724.
- Rao, Neomi.** 2013. Three Concepts of Dignity in Constitutional Law. *Notre Dame Law Review* 86, št. 1:185–282.
- Sirc, Ljubo.** 2010. *Dolgo življenje po smrtni obsodbi*. Ljubljana: Nova obzorja.
- Snyder, Timothy.** 2016. Timothy Snyder: »Ljudje znamo dobro lagati in dobro znamo ubijati. Zelo težko pa priznamo, da smo ubijali zaradi laži« [Luka Lisjak Gabrijelčič]. Prev. Aljoša Kravanja. *Razpotja* 25/26:46–55.
- Šturm, Lovro.** 2002. *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.